

Vindkraft vid Falla, Klappa och Klev

Arkeologisk utredning, etapp 1, inför etablering av
vindkraftspark inom Almesåkra, Bringetofta och
Malmbäck socknar, Nässjö kommun, Jönköpings län

Vindkraft vid Falla, Klappa och Klev

Arkeologisk utredning, etapp 1, inför etablering av vindkraftspark inom Almesåkra, Bringetofta och Malmbäck socknar, Nässjö kommun, Jönköpings län.

Rapport, foto och ritningar: Ådel V. Franzén
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia

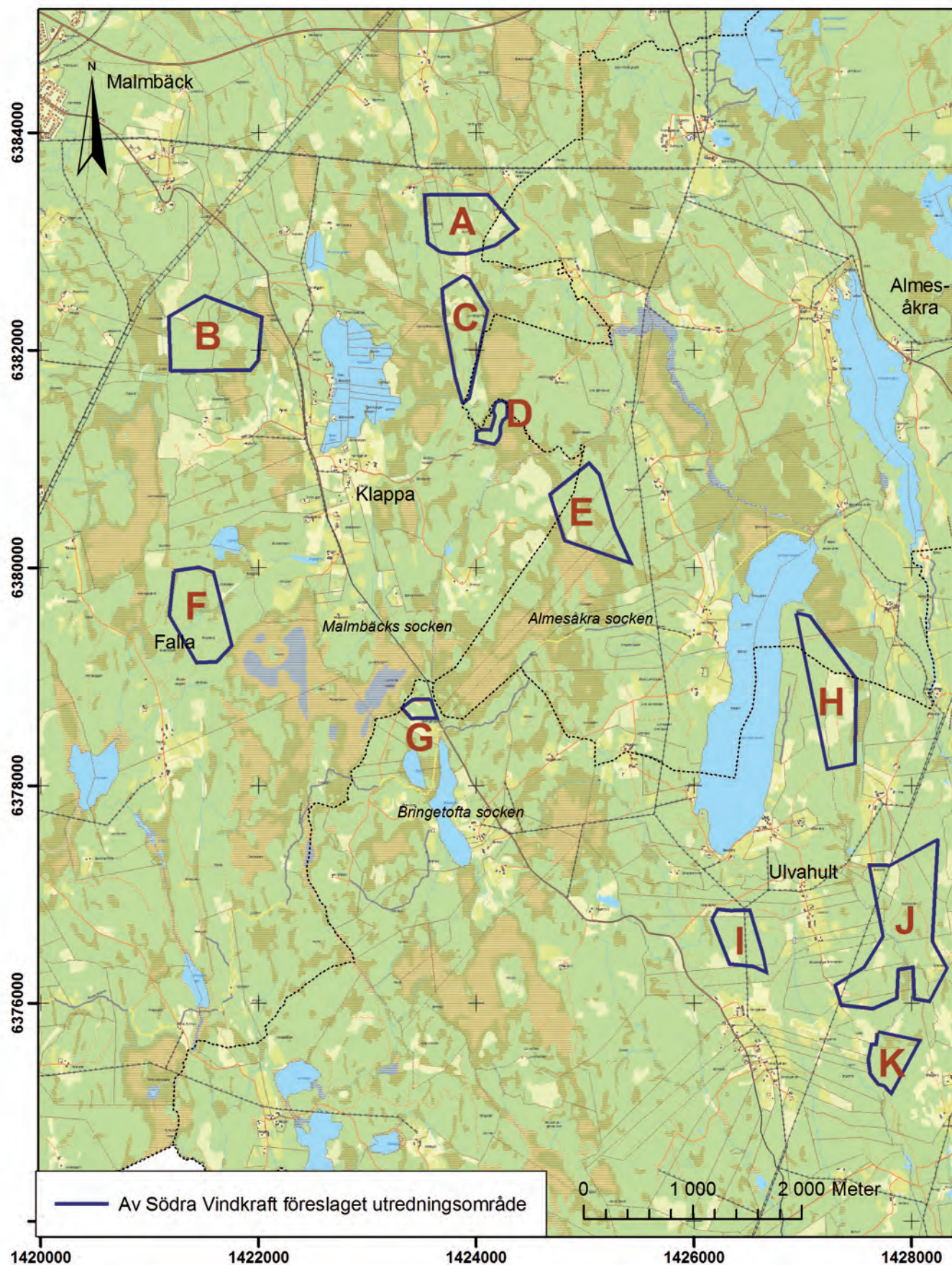
Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2010

Innehåll

Inledning.....	5
Målsättning och metod	5
Topografi.....	5
Fornlämnings- och kulturmiljö.....	7
Resultat.....	8
Hur skall kartor och tabell läsas?	8
Delområde A.....	9
Delområde B.....	10
Delområde C.....	11
Delområde D.....	14
Delområde E.....	14
Delområde F.....	15
Delområde G.....	17
Delområde H.....	18
Delområde I.....	18
Delområde J.....	18
Delområde K.....	22
Sammanfattning.....	22
Åtgärdsförslag.....	23
Tabell.....	25
Lagskydd och ärendegång.....	29
Administrativa uppgifter.....	30
Referenser.....	31
Tryckta källor.....	31
Arkiv.....	31
Kartunderlag.....	31

FIGUR 1A. Utdrag ur digitala fastighetskartan, ekonomiska kartans blad 6E 6d-g, 6E 5d-5f. Utredningsområdena markerade och numrerade A till K. Skala 1:50 000

Inledning

Under hösten 2009 och våren 2010 genomförde Jönköpings läns museum en arkeologisk utredning, etapp 1, inför anläggandet av en vindkraftspark om minst trettio vindkraftverk inom Malmbäck m. fl. socknar. Beställare var Södra Vindkraft AB.

Utredningen hade föregåtts av en kulturhistorisk förstudie av ett större och fem mindre delområden som sammantaget omfattade ca 14 km² (Vestbö-Franzén 2008). Inom dessa delområden fanns ytor som bedömdes som intressanta att gå vidare med inom ramen för en arkeologisk utredning etapp 1. De områden som länsmuseum föreslog kom dock att revideras utifrån Södra Vindkraft AB's nya uppställningsplatser, varvid utredningsområdena mestadels förminskades mot vad länsmuseum först föreslagit. I samråd med länsstyrelsen godkändes de nya utredningsområdena (FIGUR 1B). Utredningsområdet UO består således av elva mindre områden (FIGUR 1A). Dessa områden, försettvis benämnda delområden A-K, omfattar sammantaget ca 3,56 km².

Ansvarig för den arkeologiska utredningen är antikvarie Ådel V. Franzén.

Målsättning och metod

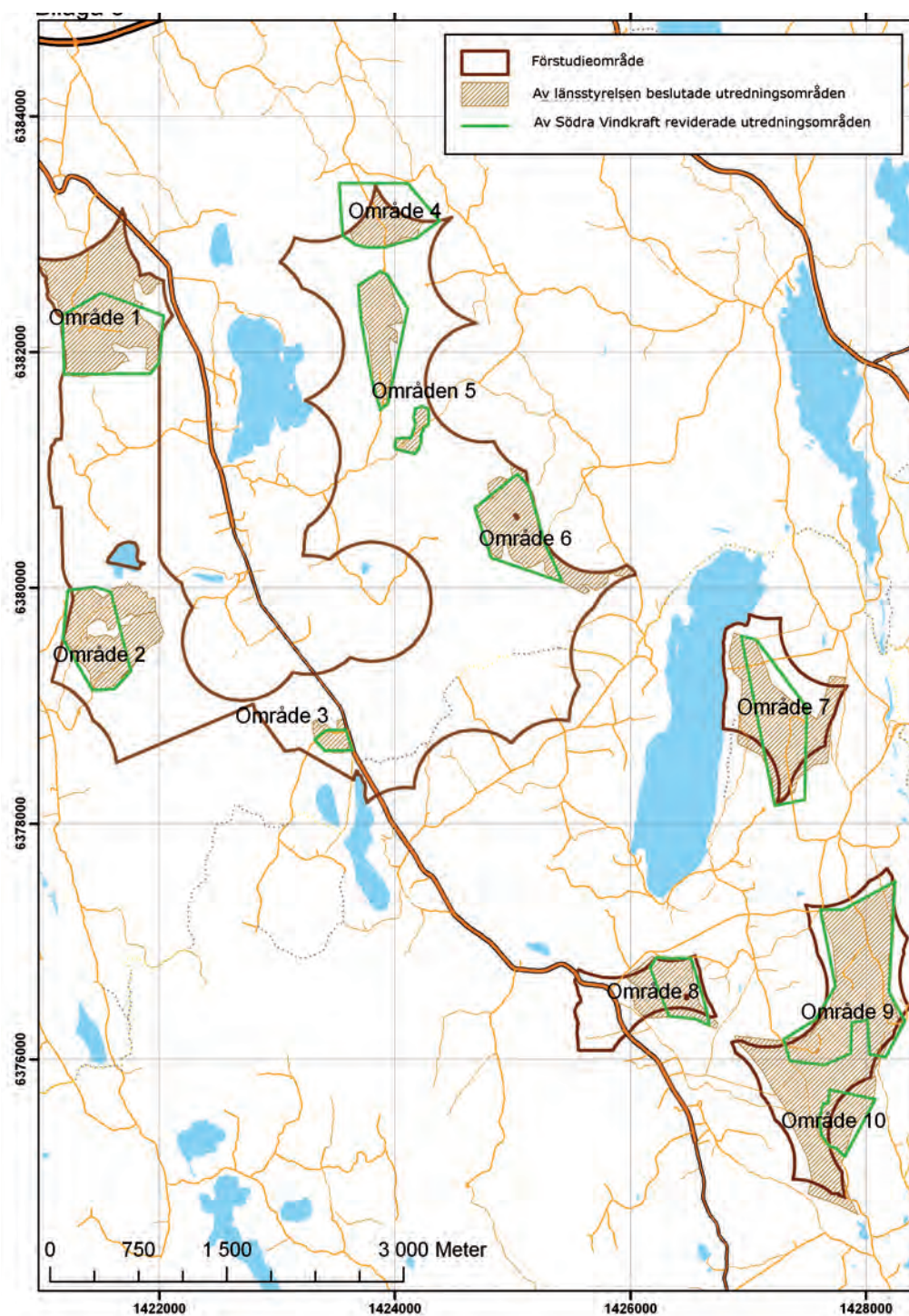
Den arkeologiska utredningen, etapp 1, syftar till att fastställa förekomst av fasta fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar med synlig markering ovan mark. Utredningen skall även identifiera lägen där man kan förvänta att det finns fornlämningar utan markering ovan mark. För att fastställa om fornlämningar finns under markytan, t ex, boplatser, stolphål och härdar, kan en arkeologisk utredning, etapp 2, komma att göras genom att markjorden avlägsnas maskinellt.

Eftersom den arkeologiska utredningen har föregåtts av en kulturhistorisk förstudie kommer genomgång av kart- och arkivmaterial att spela en mindre roll i föreliggande arbete som istället kommer att fokusera på de observationer som gjorts i fält.

Topografi

Berggrunden består i väster av vulkanit, yngre graniter och kvarts-syenit. Detta område ligger dock insprängt i ett större komplex av yngre ögonförande graniter som sträcker sig från länsgränsen mot Västergötland i norr till sjön Rusken vid länsgränsen mot Kronoberg i söder. I undersökningsområdets östra del bryts den sura berggrunden av de basiska bergarterna som ingår i almesåkrgruppen. Här dominerar diabas, skiffer, sandsten och konglomerat.

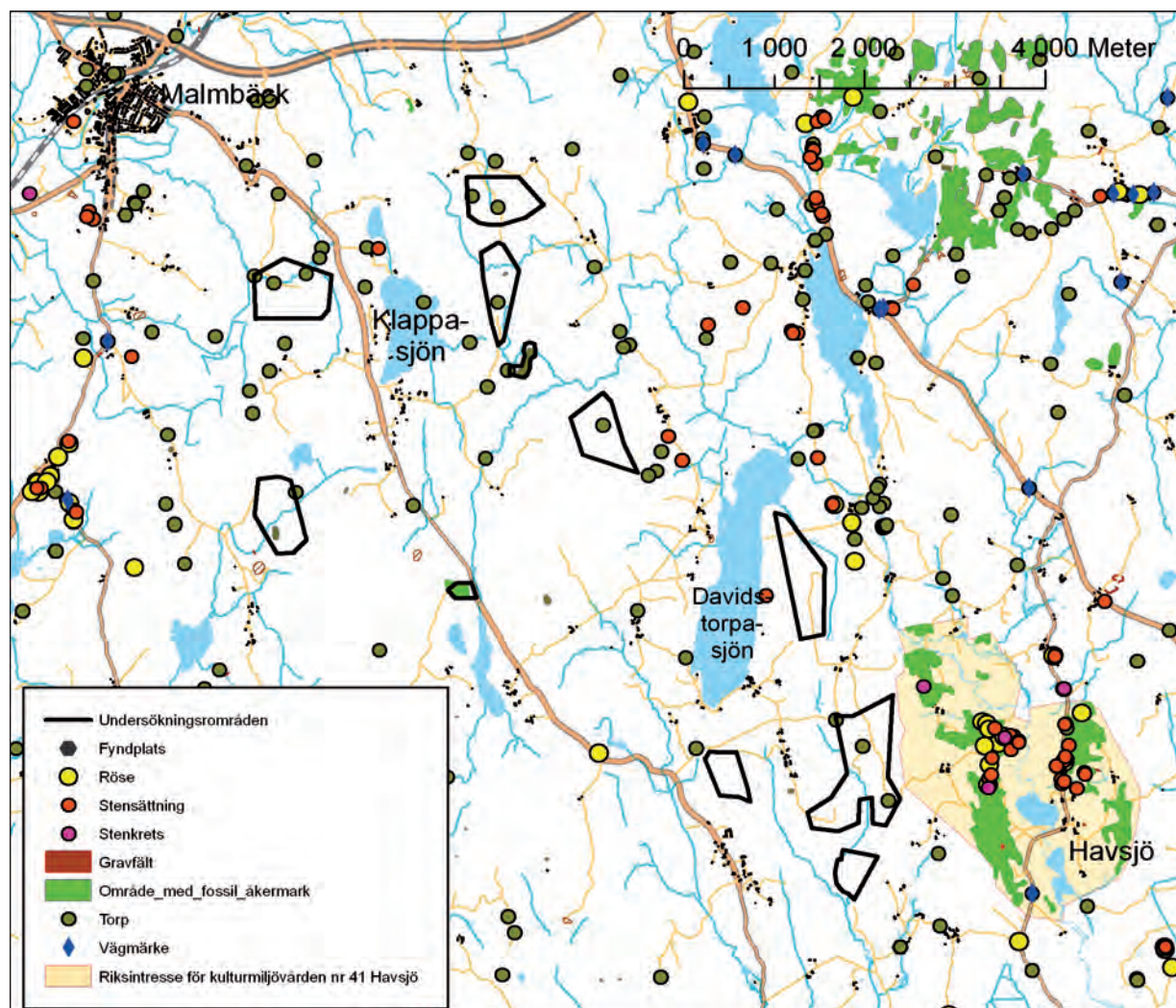
Förutom våtmarker dominerar dels det tunna moräntäcket med uppstickande berg i dagen, dels områden med tjock morän på upp

FIGUR 1B. Inom förstudieområdet kom ett antal miljöer att väljas ut för utredningen, etapp 1. Dessa kom senare att revideras utifrån nya planer vad gäller vägar till och uppställningsplatser för vindkraftverken.

till 3 meters tjocklek. Mellan undersökningsområdenas västra och östra del finns ett sjösystem bestående av fem sjöar från Fredriksdal i norr till Sjöveka i söder. Centralt beläget mellan undersökningsområdena finns Klappasjön. Öster om UO vidtar nästa sjösystem med Spexhultasjön och Storesjön. Flera vattendrag finns också i området och man kan säga att det är ett hydrologins landskap som har präglat området under äldre tid.

De elva delområdena är belägna inom de högsta områdena av det småländska höglandet, kring 300-350 möh. De flesta delområdena präglas av skiftande topografi och ligger i brytningszonerna mellan de inägor och utmarker som syns i det äldre kartmaterialet (Vestbö-Franzén 2008).

Fornlämningar och kulturmiljö

De kända fornlämningar som redovisades i den kulturhistoriska förstudien var få till antalet. Undersökningsområdets läge, i ett område präglat av mossar, områden med storblockig morän, stora höjdskillnader och en historisk utmarkskontext, gjorde att de lämningar som fanns till största delen var av sentida karaktär som torplämningar och rester efter kvarnar (FIGUR 2).

Redan under förstudiens kortare fältbesiktning kunde dock konstateras att antalet fornlämningar i FMIS (Riksantikvarieämbetets fornminnesregister) var en underskattning. Framför allt kunde flera områden med fossil åkermark identifieras och utifrån de äldre

FIGUR 2. En spridningsbild över tidigare kända fornlämningar tagna ur FMIS visar hur den förhistoriska bygden förefaller ligga öster och väster om utredningsområdena. Utredningen har dock givit vid handen att fornlämningsbilden är mycket mer varierad och komplex inom UO. Se TABELL och FIGURERNA 3, 4, 7, 10, 12, 14, 16, 17 OCH 19.

kartorna framkom nya områden med bebyggelse och odlingsmark efter torp. Närheten i sydöst till Riksintresse för kulturmiljövården, nr 41, Havsjö (FIGUR 2), gjorde att man kunde anta att ännu icke upptäckta fornlämningar fanns i riksintressets närhet.

Icke desto mindre fanns områden där mossmarker, branter och moränbackar var helt dominerade, och där bedömningen gjordes att ingen vidare utredning tarvades. De delområden som valdes för vidare utredning identifierades dels utifrån de fältobservationer som gjorts under förstudien, dels utifrån indikationer i äldre kartmaterial och slutligen utifrån topografiska förutsättningar (FIGUR 1). Resultatet av inventeringen inom dessa områden presenteras nedan.

Resultat

Genom den arkeologiska utredningen har ett antal nya fasta fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar påträffats. I texten nedan redogörs för de nyupptäckta lämningarna, deras status och karaktär. Texten kan läsas tillsammans med TABELLEN där även tidigare kända lämningar har tagits med samt tillsammans med kartorna, FIGURERNA 3, 4, 7, 10, 12, 14, 16, 17 OCH 19.

Hur skall kartor och tabell läsas?

Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar utgörs av *objekt*, *linjer* eller *områden*. Exempel på *objekt* är gravar, milstenar, kvarnanläggningar. *Linjer* utgörs till exempel av stensträngar, hägnadsvallar, stenmurar eller hålvägar medan *områden* kan vara fossil åkermark där röjningsröse, terrasskanterna och den däremellan liggande äldre åkermarken utgör en hel fornlämning. I denna kategori ingår även torpmiljöer.

Många fornlämningar är indikerande. En ensamliggande grav kan indikera att det i närheten finns ytterligare gravar som inte har synlig markering ovan mark. De kan även indikera att det i närområdet finns bebyggelselämningar som inte heller kan ses ovan mark. Det gör att man i närheten av gravar gärna förordar arkeologiska insatser. Om man från exploatörens sida vill fortsätta att planera för markningrepp i detta område måste man först avlägsna matjorden för att se om ytterligare gravar eller boplatlämningar finns.

Områdena betraktas som en sammanhållen fornlämning och dessa kan ibland vara svåra att avgränsa. Visserligen kan man ofta se var röjningsröseområdet avslutas mot en våtmark eller mot ett område med storblockig morän, men ibland kan man misstänka att där området slutar har boplaten legat.

Länsstyrelsen har möjlighet att avgränsa Fornlämningsområden. Dvs en hänsynszon kring fornlämningar eller komplexa fornlämningsmiljöer. Kulturminneslagen stadgar att det till en fast fornlämning hör ett så stort område på marken som behövs för att bevara fornlämningarna och ge den ett tillräckligt utrymme med hänsyn

till dess art och betydelse (Kulturminneslagen 2 kap, 2§) .

På flera ställen inom UO finns två röjningsröseområden som avgränsas av en topografisk avvikande struktur, till exempel en våtmark eller där det inom ett område inte finns några rösen, men där rösen åter vidtar efter något hundratal meter. Kring två bredvid varandra liggande röjningsröseområden kan Länsstyrelsen besluta om ett fornlämningsområde. Detta innebär också att om man planerar för vägbreddning inom fornlämningen eller dess fornlämningsområde kan en etapp 2-utredning eller en arkeologisk förundersökning bli aktuell. Ansökan om dessa åtgärder ställs till länsstyrelsen.

I föreliggande rapport har ett hänsynsområde markerats för vissa komplexa fornlämningsmiljöer. Dessa skall inte förväxlas med de av Länsstyrelsen fastställda fornlämningsområdena, även om Länsstyrelsen i sin bedömning troligen kommer att ta hänsyn till de avgränsningar som läns museet har gjort. Läns museet anser att inga markgrepp bör göras inom hänsynsområdena innan beslut tagits om utredning etapp 2 eller arkeologisk förundersökning.

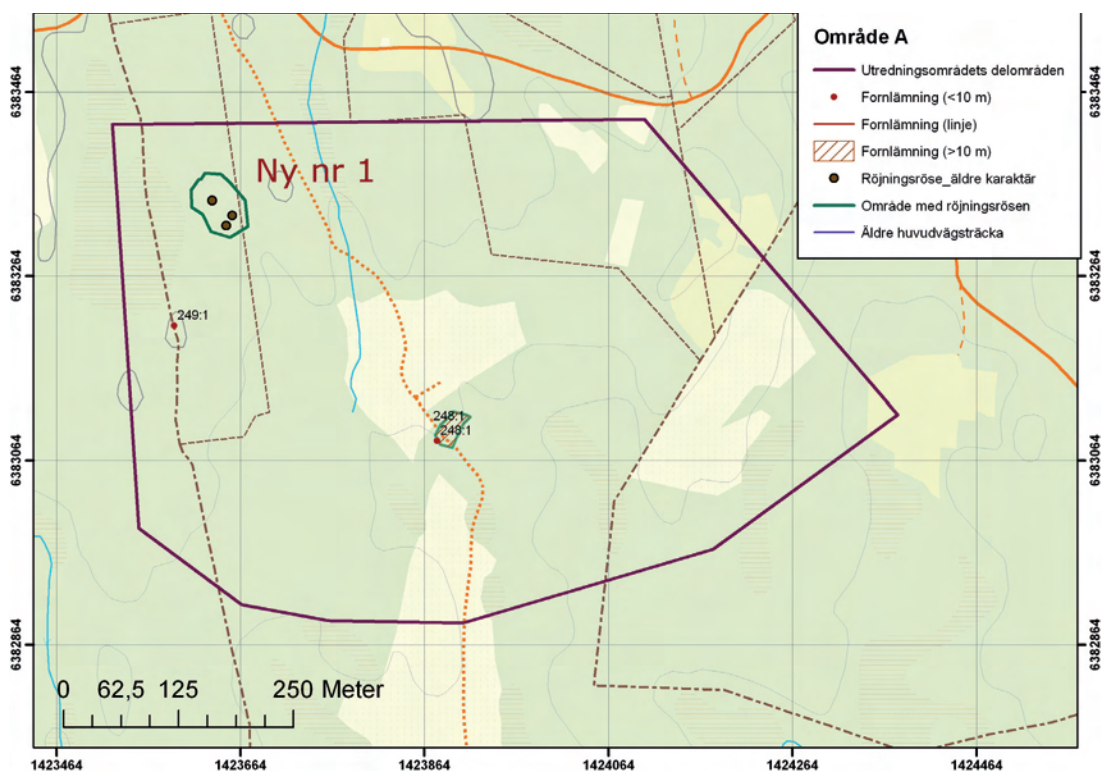
Delområde A

FIGUR 3

Delområde A, ny nr 1.

Inom ett ca 70 x 40 meter stort område finns enstaka röjningsrösen, 2-3 meter i diameter och 0,2 meter stora och två röjda ytor. Strax intill området, i norr, fanns en åker på 1950-talet. Det är troligt att röjningsrösen är från en sentida odling. Övrig kulturhistorisk lämning.

FIGUR 3. Delområde A. Ett mindre område med röjningsrösen är troligen rester efter sentida odling i området (ny nr 1).

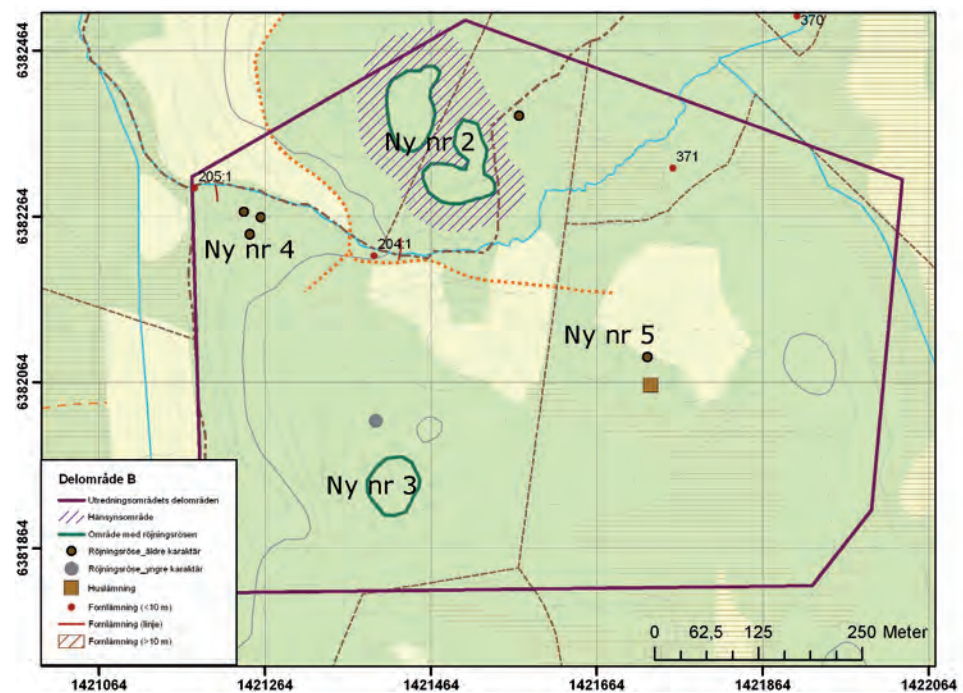

Delområde B

FIGUR 4

Delområde B, ny nr 2

De två områdena med fossil åkermark kan egentligen betraktas som en helhet. En topografisk gräns i form av ett område med storblockig morän och bergsklackar skiljer de två delområdena från varandra. Inom det sammanlagt ca 200 x 100 meter stora området (NNV-SSO) finns ca 50 röjningsrösen: flacka och kraftigt övermossade, 4-7 meter i diameter och 0,2-0,4 meter höga. Rösena består av relativt grovt stenmaterial. Mellan rösena finns välröjda ytor. Rösena bör ha lagts upp under förhistorisk tid eller medeltid. I området kan även boplatzlämningar, eller andra lämningar som inte är synliga ovan mark, finnas. Området utgör fast fornlämning.

FIGUR 4. Inom norra delen av delområde B finns ett större område med fossil åkermark, delad i yta delar av ett mellanliggande morasområde. I området kan det finnas boplatzlämningar, ej synliga ovan mark. Ett hänsynsområde markerar var man bör avstå från markingrepp.

Delområde B, ny nr 3.

Inom det ca 70 x 30 meter stora området (N-S) finns ca 10 röjningsrösen av sentida karaktär. De är toppiga till formen och materialet består av en tämligen grov stenpackning. Ytterligare ca 10 röjningsrösen är mindre och representerar möjligen en äldre odling på platsen. I området finns även en ca 30 meter lång stenmur. Odlingen har troligen tillkommit i samband med en torpetablering. Dock finns inga torp medtagna i kartorna från 1817, 1855 eller ekonomisk karta från 1950. Området klassas som övrig kulturhistorisk lämning.

Delområde B, ny nr 4

Inom området finns enstaka röjningsrösen av äldre karaktär, Strax ovanför och söder om Raä, 205, en kvarnlämning, finns på en avsats tre röjningsrösen och en röjd yta. Röjningsrösena är ca 3 meter i diameter och upp till 0,3 meter höga. Området klassas som övrig kulturhistorisk lämning.

Delområde B, ny nr 5.

Rester efter byggnad i form av nerrasad timmer. Huset har varit knuttimrat och bara formultnande stockar finns kvar. Ingen syllstensrad synlig. Troligen har huset varit en förvaringsbod eller ett djurskydd. I kartan från 1855 finns utanför område A enstaka hölador utritade. Området där huslämningen finns var utmark/hagmark under 1800-talet. Lämningen tarvar ingen antikvarisk åtgärd.

Delområde B, övrigt

Två röjningsrösen av äldre och ett av yngre karaktär finns inom området. Dessa röjningsrösen saknar en kulturhistorisk kontext och lämnas utan vidare antikvarisk åtgärd.

Delområde C

FIGUR 7

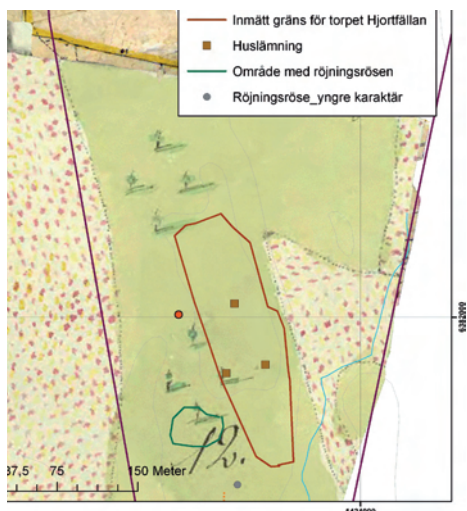
Delområde C, ny nr 6. Torpet Hjortfällan (även raä nr 209)

Mellan 1817 och 1865 etableras två torp i skogarna nordost om Klappa inägor och på byns utmark. På storskifteskartan från 1817 betecknas området "Oxhagen" och varken karta eller text antyder någon bebyggelse. Etableringsfasen för de två torpen bör troligen sökas kring 1830-1850 för när man möter Hjortfällan i lagaskifteskartan från 1865 har delar av oxhagen förvandlats till närmast en by i miniatyr med två bebyggelseenheter, ca 0,8 ha åker och omgivande ängar inom en yta som i väster avgränsas av mossmark och i öster av en bergig östsluttning. Hela området täcker en yta av 490 x 80-130 meter (N-S). På Generalstabskartan från 1870 har de två torpen ritats ut samt ytterligare en hussymbol. På den äldre ekonomiska kartan från ca 1950 har området återgått till skogsmark, troligen nyplanterad, eftersom området avtecknar sig som ljusare än omgivningen (FIGUR 6A-D). Hjortfällan förefaller ha existerat som torp under maximalt en hundraårsperiod från ca 1830-1930.

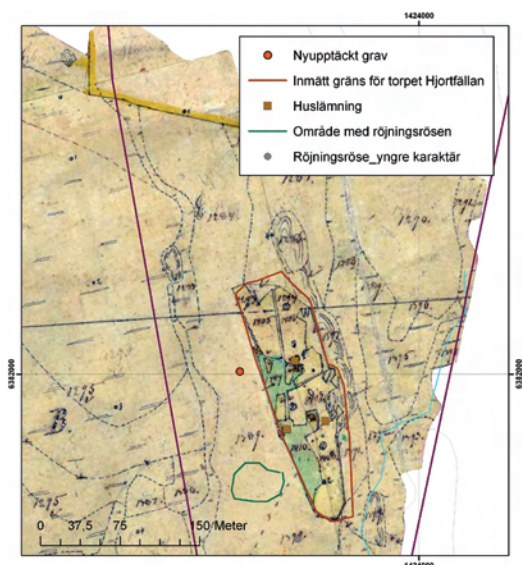
Vid okulärbesiktning upptäcktes en stenmur som gick runt hela inägomarksområdet. Muren var ställvis vällagd, ställvis bestående av uppslängd odlingssten samt ställvis avbruten av öppning för väg samt bergsklackar. Inom området fanns ca 60 röjningsrösen av torpkaraktär på och kring de väl röjda ytorna. Bostadshusens grunder var tydligt urskiljbara med kraftiga spismursrösen. Hembygdsförening eller motsvarande hade också satt upp skyltar med namnet Hjortfällan i de två husgrunderna. Vid ytligt petande kunde inget

FIGUR 5. Ett röjningsröse av yngre karaktär från Område B, ny nr 3. Tydliga röjda ytor omkring. Foto: Ådel V. Franzén

FIGUR 6A. Delområde C. Den karterade torplänningen inlagd på storskifteskartan från 1817. Vid denna tid fanns inte Hjortfällan.

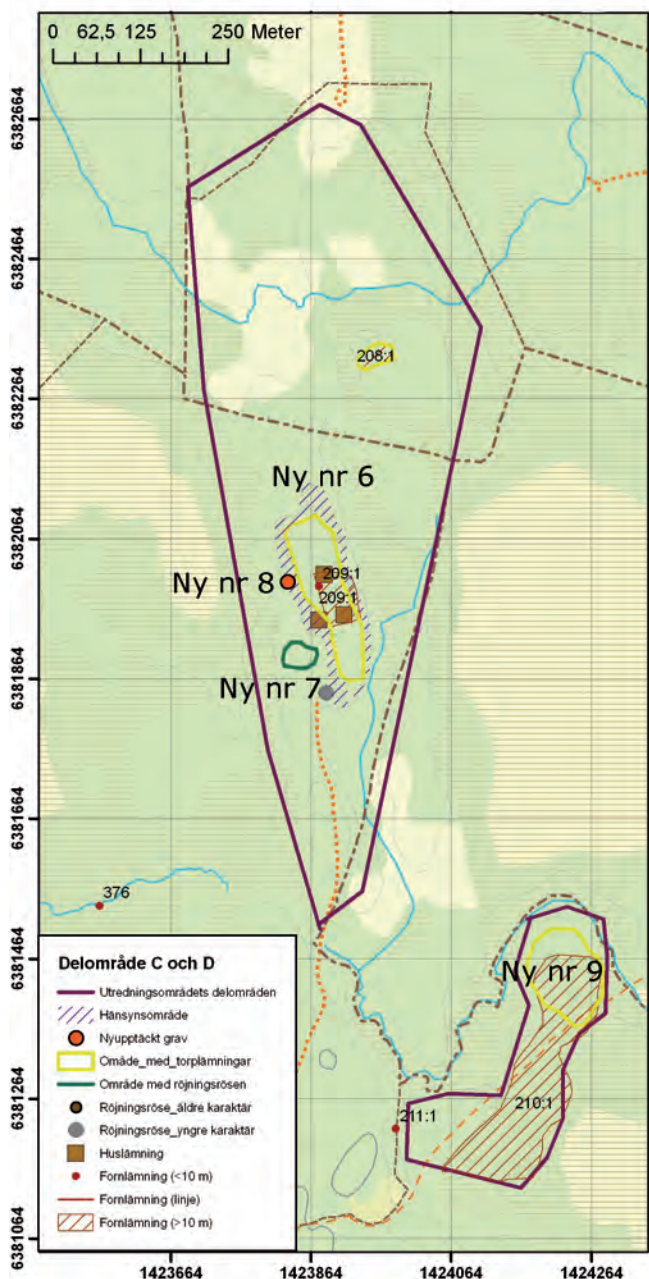

FIGUR 6B. Delområde C. Hjortfällans två torp med åker och äng har etablerats mellan 1817 och 1865 då lagaskifteskartan upprättades

FIGUR 7. Delområde C innehåller den välbevarade och pedagogiskt värdefulla torpmiljön Hjortfällan. Ett område med äldre fossil åkermark samt en osäker grav eller gravliknande röjningsröse antyder en tidigare odlingsfas i området mellan två sankmarker. Området föreslås som fast fornlämning. Ett hänsynsområde har föreslagits kring fornlämningarna.

tegel konstateras, men däremot ett material till spismuren av noga utvalda kantiga och delvis bearbetade stenar. Ytterligare husgrunder efter ekonomibyggnader kunde urskiljas i området. Gränsen mellan åker- och ängsmark var tydligt urskiljbar. Överhuvud präglades området av en tydlig "läsbarhet".

Det kan, utifrån flera skäl, diskuteras om Hjortfällan etablerats ovanpå en äldre bebyggelseenhet. Strax söder om området ligger en mindre yta med röjningsrösen av äldre karaktär som antyder en tidigare odlingsfas i området (Ny nr 7). En möjlig stensättning är belägen intill Hjortfällans inägomark (Ny nr 8). Framför allt är det dock intrycket av att röjningen speglar en längre period än

den maximalt räknade hundraårsperiod som torpen Hjortafällan existerade. De många röjningsrösena förefaller på sina ställen ha äldre rösen i botten vilket kan avläsas av att rösen ”satt sig” och är nersjunkna på ett för äldre rösen karakteristiskt vis. En sökning i ortnamnsregistret Sofi visar att det inom Malmbäck socken finns gårdar som försvinner ur de kamerala källorna under senmedeltid. Det är givetvis en gissning, men flera indicier pekar mot att Hjortafällans torp tagits upp i ett tidigare odlat och bebyggt område.

Ny nr 6, Hjortafällan, utgör ett tydligt pedagogiskt exempel på en intakt övergiven torpbebyggelse. Det finns även möjlighet att det under Hjortafällan finns lämningar efter äldre bebyggelse- och odlingsfaser. Lämnenseet föreslår att ny nr 6, trots gällande praxis vad gäller torplämningar, betraktas som fast fornlämning.

Delområde C, ny nr 7.

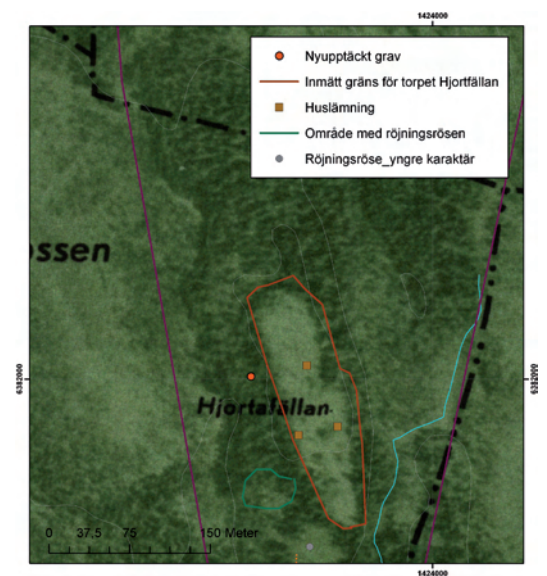
Inom det ca 50 x 40 meter stora området finns ca 15 röjningsrösen av äldre karaktär. De är 1,5-2,5 meter i diameter och 0,1-0,3 meter höga samt kraftigt övermossade. Mellan rösen finns röjda ytor. Lämningen är fast fornlämning.

Delområde C, ny nr 8.

Stensättning (osäker), rund, 5 meter i diameter och 0,4 meter hög. Delvis övermossad fyllning av 0,15-0,3 meter stora stenar. Bra läge, form och material, dock mer röjningsröseliknande i östra delen. Därav frågetecknet. Om lämningen är en grav, klassas den som fast fornlämning, om röjningsröse ingår den i ny nr 6.

FIGUR 6C. Hjortafällans torp antyds med en hussymbol på generalstabskartan från ca 1875. Den lila markeringen visar gränsen för delområde C.

FIGUR 6D. På ekonomisk karta från ca 1950 är Hjortafällans torp nerlagda. Endast den ljusare nyansen i kartan visar att området är relativt öppet och att skogen inte har invaderat området helt.

FIGUR 8. Delområde C. Del av stenmuren som omsluter hela området för de två Hjortafällatorpen och deras inägomark. foto: Ådel V. Franzén

FIGUR 9. Delområde D. Kallmurad valv i öppningen till torpet Åbos delvis inrasade källare. Foto: Ådel V. Franzén.

Delområde D

FIGUR 7

Delområde D, ny nr 9.

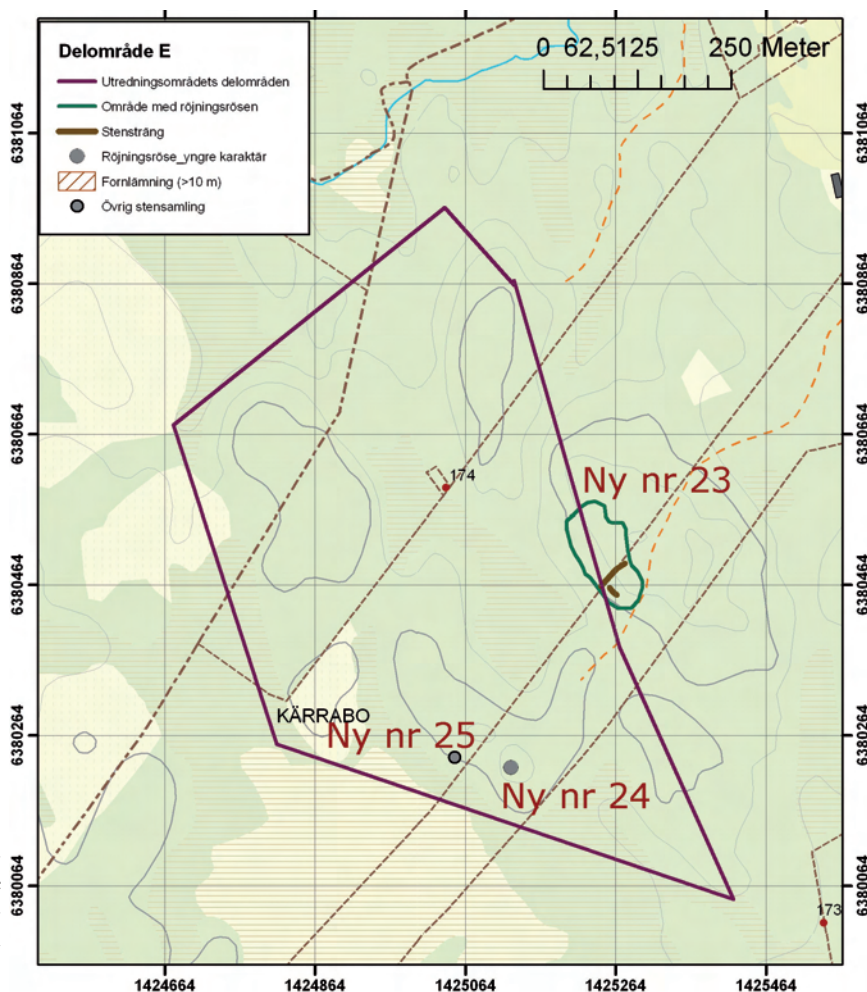
Inom den ca 150 x 100 meter stora ytan (SSÖ-NNV) finns lämningar efter bebyggelse och odling till torpet Åbo. Bebyggelse lämningen utgörs av en större kallmurad jordkällare med valv. Jordkällaren är delvis inrasad. Väster om jordkällaren sträcker sig ett område med röjda ytor och röjningsrösen av torpkaraktär. Torpet finns med på laga skifteskartan från 1865 och har etablerats efter 1817 då området är obebyggt på storskifteskartan. Söder om ny nr 9 finns spår efter små åkerytor till torpet och inägormarken sträcker sig ungefär enligt Raä nr 210's gräns. Området för ny nr 9 betraktas som övrig kulturhistorisk lämning, medan Raä 210 inte kan anses tarva vidare antikvarisk åtgärd.

Delområde E

FIGUR 10

Delområde E, ny nr 23

Inom ett 150 x 75 meter stort område (NV-SO) finns fossil åkermark i form av ett område med röjningsrösen samt två stensträngar.

FIGUR 10. Delområde E. Den fossila åkermarken Ny nr 23 har inslag av både äldre och yngre röjningsrösen, terrasser och stensträngar. Huvuddelen ger dock ett ålderdomligt intryck och kan sannolikt föras till förreformatorisk tid.

Inom den södra delen dominerar röjningsrösen av yngre karaktär medan området norr om den närmast SV-NO liggande stensträngen domineras av röjningsrösen av ålderdomlig karaktär. Även fossila åkerytor kan identifieras. Dessa avgränsas av terrasser som är topografiskt betingade men som har accentuerats genom brukning. Dessa terrasser har dock inte mätts in. Den längre stensträngen är ca 45 meter lång, ca 2,5 meter bred och 0,4 meter hög och avslutas i norr av ett röjningsröse 3,5 meter i diameter och 0,6 meter högt. Området är hyggesmark varför stensträngen inte är övermossad. Den kortare stensträngen är närmast en stensatt terrass, ca 15 meter lång, 2 meter bred och ca 0,2-0,4 meter hög. Området betecknas som fast fornlämning på grund av dominansen för röjningsrösen av äldre karaktär. Ingen odling kan beläggas i området i de äldre kartorna.

Delområde E, ny nr 24

Röjningsröse av yngre karaktär, 5,5 meter i diameter och ca 0,6 meter högt med kraftigt övertorvad fyllning. Röjningsröset tarvar ingen åtgärd.

Delområde E, ny nr 25

Stensamling, övrig, 2 meter i diameter och 0,6 meter hög av löst packad sten under kraftig övermossning. Ingen åtgärd.

Raä nr 174.

Lertag. Lertäkt, uppgift om, ca 40x15 meter (NV-SÖ). Enligt lagskifteskartan över Kärrabo från 1857 finns i området en lertäkt. Påträffad vid arkeologisk utredning år 2007. (RAÄ dnr 321-2808-2008). Övrig kulturhistorisk lämning.

Delområde F

FIGUR 12

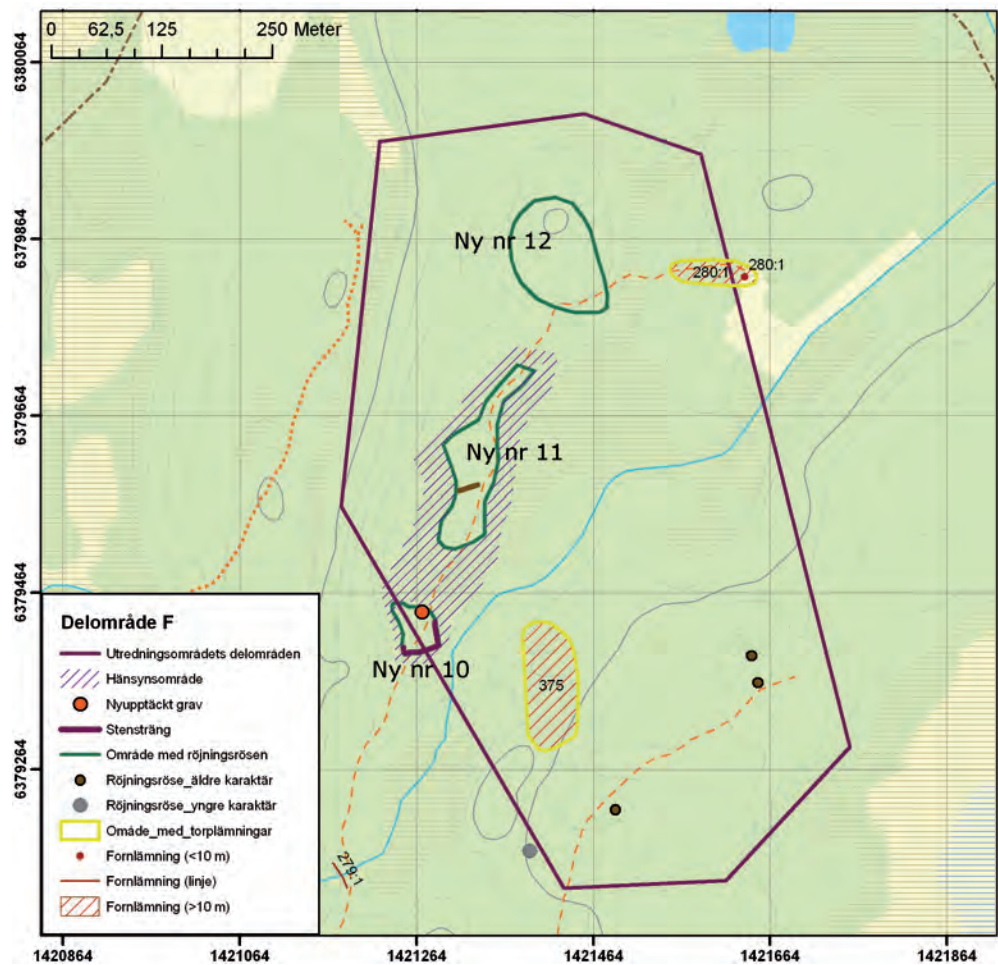
Generellt präglas område F av en mycket skiftande topografi med stora och abrupta höjdskillnader, uppstickande klackar av berg i dagen, samt bäckar och mossar. Inom den nordligaste delen är området kraftigt skadat av hyggesplöjning. Här upptäcktes ett område med fossil åkermark i form av röjningsrösen, men rösena och marken mellan dem var så skadad att det på flera ställen inte gick att skilja rösen från stensamlingar som var en naturlig del av moränen.

Delområde F, ny nr 10.

Sammansatt lämning bestående av område med röjningsrösen, en hägnadsvall samt en osäker grav. Hägnadsvallen är 80 meter lång, 1-2 meter bred och 0,2-0,4 meter hög. Delvis murliknande men mestadels nersjunken och på sina ställen övermossad. Stenmaterialet består av ca 0,25-0,4 meter stora stenar. Ålderdomlig karaktär. Hägnadsvallen avgränsar ett område, 65 x 55 meter stort (SO-

FIGUR 11. Nersjunken röjningsröse inom ny nr 23. Ytan kring rösena ligger öppen och området har varit avverkningsyta för något år sedan. När röjningsrösena exponeras för sol och vind försvinner vanligen mossmanteln och stenpackningen kommer i dagen. Foto: Ådel V. Franzén

FIGUR 12. Delområde F präglades av en mycket tilltalande skogsmiljö med synnerligen attraktiva partier ur landskapsbildssynpunkt. De få och spridda röjningsrösen har här förts ihop till två röjningsröseområden. Ny nr 12 utgår, då området är kraftigt omrört av markrepp.

NV) med ett halv dussin glest spridda röjningsrösen, 3-4 meter i diameter och 0,3-0,4 meter höga. I områdets nordöstra del finns en lämning som avviker från de övriga röjningsrösen i området. Lämningen kan vara enstensättning, 5 meter i diameter och 0,3 meter hög med kraftigt övermossad fyllning. Läge för boplats kan finnas i området. Området är fast fornlämning.

FIGUR 13. Område F, ny nr 11. Kraftigt förstört röjningsröse och med markberedda fossila åkerytor omkring. Foto: Ådel V. Franzén

Område F, ny nr 11

Inom ett ca 200 x 20-70 meter stort område (N-S) finns ca 20 röjningsrösen av ålderdomlig karaktär, ca 2-4 meter i diameter och upp till 0,3 meter höga. Inom hela området är rösen glest utspridda och de odlingsytor som finns här är framför allt topografiskt avgränsade. En 20 meter lång stensträng, 1,5-2 meter bred och 0,3 meter hög finns i områdets mellersta del. Stensträngen är enskiktad och med ett flertal större stenar synliga i fyllningen. Området är fast fornlämning.

Område F, ny nr 12.

Inom ett ca 150 x 100 meter stort område identifierades ett antal sönderplöjda röjningsrösen. Området är kraftigt skadat av markberedning och inga fossila åkerytor eller röjningsrösen är intakta. Området lämnas utan antikvarisk åtgärd.

Område F, övrigt.

I området finns enstaka röjningsrösen av främst äldre karaktär. De ligger så pass glest att de inte går att identifiera som ett område med fossil åkermark. Ingen vidare antikvarisk åtgärd föreslås för dessa röjningsrösen.

Delområde G

Delområde G, ny nr 13

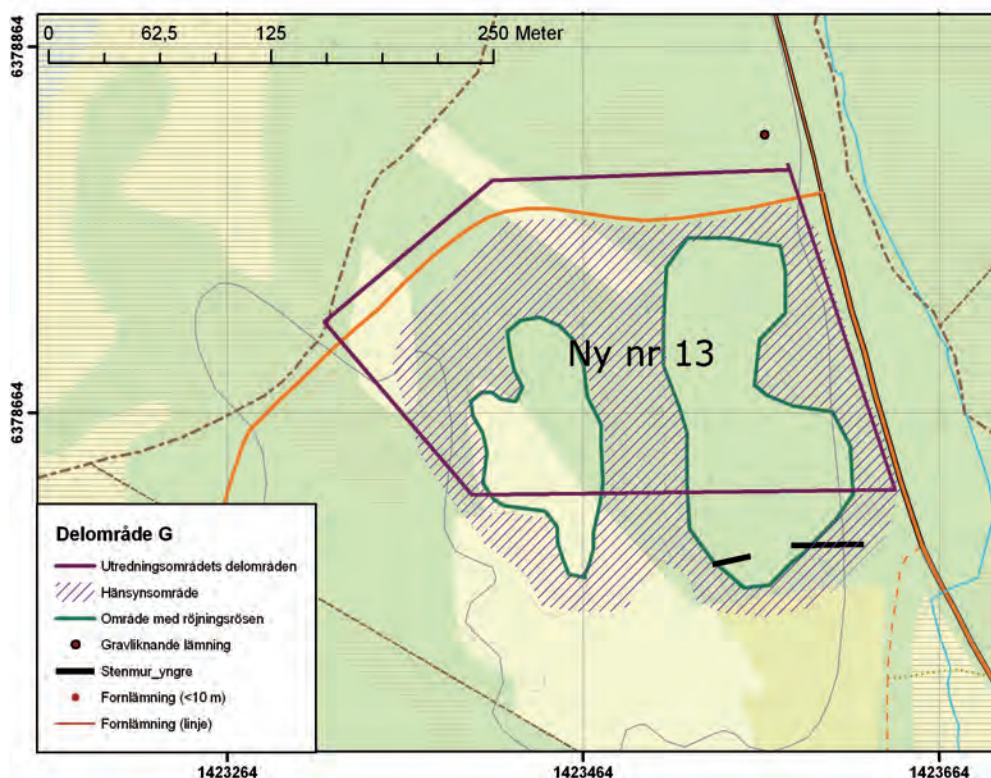
Område med fossil åkermark, bestående av två delområden på var sin sida om ett sankare område, 140 x 70 respektive 190 x 90 meter stora. Inom de båda områdena finns ca 150 röjningsrösen, 2-6 meter i diameter, vanligen 3-5 meter i diameter, 0,2-0,5 meter höga som avgränsar röjda ytor. De flesta har kraftigt övermossad fyllning av 0,25-0,4 meter stora stenar. I områdets södra del löper en ca 40 meter lång stenmur längs med den nutida gränsen mellan åkermark och skog. Denna är sentida, men i övrigt bör den fossila åkermarken bedömas som varande från förhistorisk tid eller medeltid. Några av röjningsrösen är gravlika.

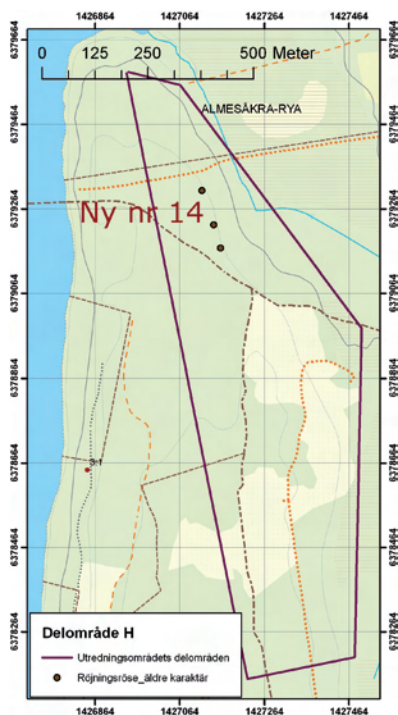
Inom området finns flera ställen som kan ha fungerat som

FIGUR 15. Röjningsröse av äldre karaktär inom Område G, ny nr 13. Foto: Ådel V. Franzén

FIGUR 14. Delområde G. Den fossila åkermarken består av kraftiga, låga rösen. Några av dessa är svåra att skilja från gravar, varför det inte kan uteslutas att det i området finns stensättningar. Området bör även betraktas som möjligt boplatsläge.

FIGUR 16. Delområde H. Det mopräglade och topografiskt jämna området förväntades innehålla flera intressanta miljöer, men endast tre röjningsrösen påträffades i området.

boplats. Det finns därför skäl att anta att lämningar utan synlig markering ovan mark finns i området. Området bedöms som fast fornlämning.

Delområde H

Område H, Ny nr 14.

Inom ett ca 160 x 30 meter stort område finns en röjd yta. Tre röjningsrösen, ca 4 meter i diameter och 0,3-0,4 meter höga finns i anslutning till ytan. Övrig kulturhistorisk lämning.

Delområde I

Inga observationer av kulturhistoriskt intresse identifierades inom område I.

Delområde J

Detta område visade sig vara mycket rikt på fornlämningar från perioden bronsålder-äldre järnålder samt av fossil åkermark som kan vara från samma period eller yngre. Området bör ses i relation till Riksintresse för kulturmiljövården nr 41, Havsjö. Riksintresset består av en miljö rik på gravar från bronsålder och järnålder vid Toftaan, samt omfattande områden med fossil åkermark med inslag av stensträngar och hägnadsvallar. Denna bygd har befolkats tidigt och troligen även odlats upp redan under bronsåldern. Efter utredningen, etapp 1, kan konstateras att bygden har en fortsättning åt väster.

Delområde J, ny nr 15

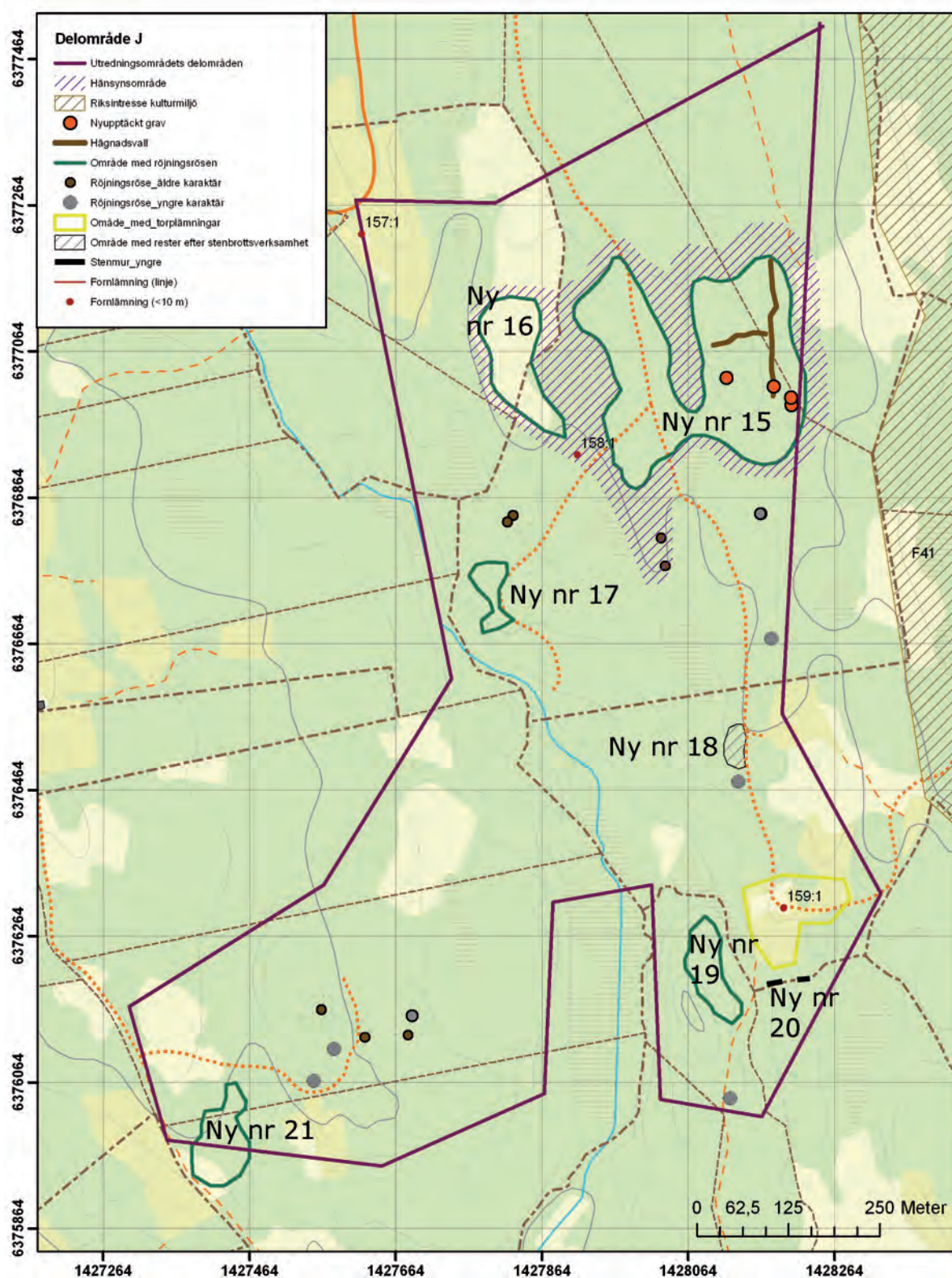
Sammanfattning bestående av fossil åkermark, hägnadsvallar, möjliga boplatslägen och gravar i form av ett röse och två stensättningar. Den fossila åkermarken täcker en område på ca 5,5 hektar. Inom området finns ca 300 röjningsrösen, vanligen 4-7 meter i diameter och 0,3-0,5 meter höga. De flesta är kraftigt övermosade med en fyllning av 0,25-0,4 meter stora stenar. Mellan rösena ligger röjda ytor som oftast är svåravgränsade. På flera ställen inom området finns möjliga boplatslägen. Flera av röjningsrösena är gravliknande.

Hägnadsvall 1 är 190 meter lång (N-S), 3-6 meter bred och 0,3-0,6 meter hög. Kraftigt oövertorvad fyllning av 0,1-0,3 meter st stenar.

Hägnadsvall 2 är 80 meter lång, 2,5-5 meter bred och 0,3-0,4 meter hög. Kraftigt oövertorvad fyllning av 0,1-0,3 meter st stenar.

Röset är 10 meter i diameter och 1,1 meter högt. Kraftigt övermosad fyllning. I gravens östra del finns en grop, ca 1 meter i diameter eter och 0,3 meter djup. Antydning till kantränna syns på flera ställen, ca 0,6 meter bred och 0,1-0,2 meter djup.

Stensättning 1 är 6 meter i diameter och 0,5 meter hög. Den är belägen på hägnadsvallen och har en kraftigt övermosad fyllning

FIGUR 17. Delområde J har en fornlämningamiljö som mest påminner om den man återfinner i Riksintresset för kulturvård, nr 41, vars gräns går ca 100-400 meter öster om delområdets gräns. Ny nr 15 är en del av denna komplexa kulturmiljö med lämningar från bronsålder och äldsta järnålder. En del av den fossila åkermarken bör vara från denna tid.

av 0,15-0,3 meter stora stenar. Grop i mitten, ca 1 meter i diameter och 0,2 meter djup.

Stensättning 2, är oregelbunden, troligen ursprungligen rund, 8 meter i diameter och 0,8 meter hög. Kraftigt övermossad fyllning. Lämningen har skadats kraftigt i norra delen, troligen vid markarbeten. Området ny nr 15 är fast fornlämning.

Delområde J, ny nr 16.

Område med röjningsrösen, 210 x 86 meter stort (N-S) bestående av ca 30 röjningsrösen 3-4 meter i diameter och 0,3-0,4 meter höga. Fast fornlämning.

Delområde J, ny nr 17.

Område med röjningsrösen bestående av ett ca 100 x 30 meter stort område (S-N) med ett fåtal glest utspridda röjningsrösen. Troligen är dessa av yngre karaktär. Övrig kulturhistorisk lämning.

Delområde J, ny nr 18

Inom en ca 50 x 25 meter stor yta (N-S) finns rester efter stenbrottsverksamhet i form av ett 8 x 3 meter stort område (N-S) område med en berghäll med spår efter uthuggning. Intill brottet finns en mindre mängd avslagssten.

I en västsluttning vid intilliggande berghäll, inom ett ca 2 meter stort och 0,2 meter högt område, finns ett stenvarp för avslag i form av kantiga och bearbetade bitar av gnejs. Övrig kulturhistorisk lämning.

FIGUR 18. Den låga men breda hägnadsvalen inom Ny nr 15 är kraftigt övermossad. Vad den avgränsar är i nuläget omöjligt att säga. Röjningsrösen finns på ömse sidor. Foto: Ådel V. Franzén.

Delområde J, ny nr 19

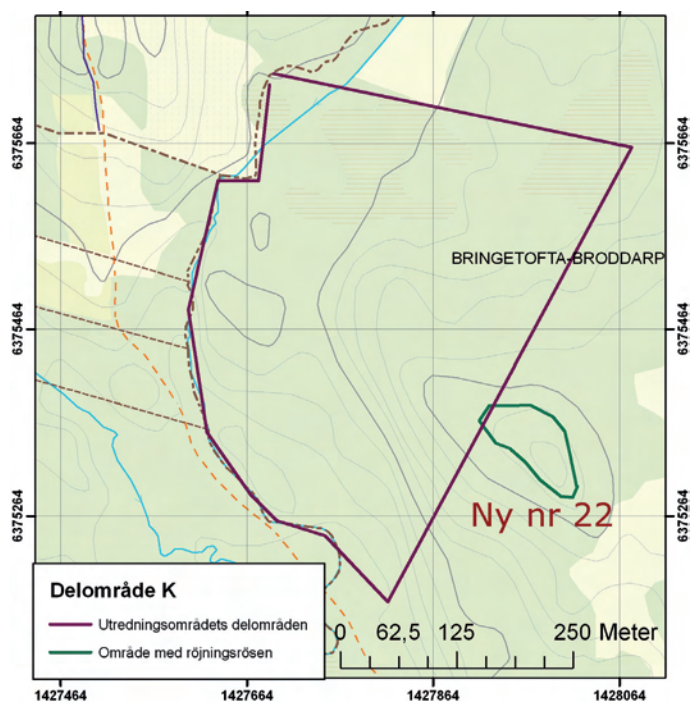
Område med fossil åkermark. Inom det ca 155 x 55 meter stora området (NNV-SSO) finns ca 35 röjningsrösen av äldre karaktär, 3-5 meter i diameter och 0,2-0,4 meter höga med övermossad fyllning. Mellan rösena finns röjda ytor. Fast fornlämning.

Delområde J, ny nr 20

Två stenmurar av ca 25 meters längd vardera. Stenmurarna är 2 meter breda och ca 0,2-0,7 meter höga. Ställvis vällagda, ställvis mer uppkastade och sladdriga. Rester efter en smålandsgårdsgård finns i vissa muravsnitt (FIGUR 17). Lämningen bör sättas i samband med torpet Svenstorp (Raä nr 159) vars bebyggelserester finns 20-100 meter norr om stenmurarna. Övrig kulturhistorisk lämning.

Delområde J, ny nr 21

Område med fossil åkermark. Inom ett 140 x 80 meter stort område finns ca 40 röjningsrösen och ett antal röjda ytor. Rösena är vanligen 2-4 meter i diameter och 0,2-0,3 meter höga med övermossad fyllning. Röjningsrösena är av äldre karaktär och skiljer sig markant från de yngre röjningsrösen som är belägna i området och som hör till odling som bedrevs i området under 1800-talet senare del och fram till ca 1960. Två större röjningsrösen, belägna utanför utredningsområdet är röse/stensättningsliknande. Den fossila åkermarken är fast fornlämning.

FIGUR 19. Delområde K. Ett topografiskt varierat, skogsdominerat utmarksområde med sentida lämningar efter odling som tangerar områdets östra kant.

Delområde J, övrigt

I anslutning till ny nr 20 finns flera röjningsrösen av yngre karaktär som härrör från den odling som kan beläggas i kartor från 1800- och 1900-talet. I området söder om ny nr 14, 15 och 16 finns enstaka röjningsrösen av äldre karaktär. Dessa är för glest spridda för att samlas ihop till röjningsröseområden och är ofta belägna på smärre impediment intill sankmark och annanotillgänglig mark. Övrig kulturhistorisk lämning.

Delområde K*Delområde K, ny nr 22*

Inom ett ca 135 x 40 meter stort område finns röjningsrösen av yngre karaktär, röjda ytor och terrasser. Inga indikationer på äldre bebyggelse eller odling finns i kartorna över området från 1821 eller 1859. Däremot finns en äng, troligen rest efter äldre åker på ekonomisk karta från 1950. Övrig kulturhistorisk lämning.

Sammanfattning

Utredningen etapp 1 har givit en överraskande bild av de mest "marginella" delarna av Småländska höglandet under förhistorisk och historisk tid. Inom hela utredningsområdet fanns sedan tidigare enbart fornlämningar av yngre karaktär registrerade, såsom torplämningar och kvarnlämningar. Genom utredningen har antalet fasta fornlämningar ökat markant och vi har fått en bild av ett nyttjat landskap, ett odlat och hävdat landskap där fornlämningarna tidsmässigt sprider sig från bronsålder och fram till 1900-tal.

Den största fornlämningskategorin utgör den fossila åkermarken. Denna består framför allt av områden med röjningsrösen. Dessa varierar i storleksorden från något hektar och upp till ca 6 hektar. Inom det största området, ny nr 14 i Delområde J, finns även två mäktiga hägnadsvallar, gravar från bronsålder och äldre järnålder samt flera lägen där boplatslämningar kan finnas.

Det är i allmänhet svårt att datera den fossila åkermarken genom okulär besiktning. Att utgå från de förhistoriska gravarna i området och datera odlingen utifrån dessa har visat sig ha stora felkällor. Den fossila åkermarken är således en komplex fornlämningskategori som undandrar sig bestämd datering eller säker utbredning. Inom utredningsområdet har flera röjningsröseområden bestått av två delområden belägna på var sin sida om ett sankare parti. Troligen hade liknande delområden hittas vid inventeringar även utanför de utredda delområdena. Det är återigen läge att jämföra den fossila åkermarken inom utredningsområdet med den som finns inom riksintresse för kulturmiljövården nr 41, Havsjö. Troligen slutar inte de stora områdena med fossil åkermark åt väster, men de blir mer uppsplittrade på områden av 1 hektars storlek och uppåt.

Inom de flesta röjningsröseområden finns möjliga boplatslägen,

även om inga boplatsterrasser eller andra indikerande strukturer har hittats. Det är därför av vikt att inte bara se röjningsröseområdena som agrara lämningar, utan även som områden där bebyggelselämningar utan synlig markering ovan mark kan finnas. I syfte att poängtera komplexiteten i vissa fornlämningamiljöer har ett hänsynsområde identifierats. Detta skall inte förväxlas med det av Länsstyrelsen fastställda fornlämningsområdet, utan skall ses som länsmuseet förslag till avgränsning av markingrepp.

Flera lämningar efter sentida torp finns inom utredningsområdet. Medan torpens personhistoria ofta har utretts från hembygdsföreningshåll har den kulturgeografiska och arkeologiska sidan av torphistorien nästan varit obefintlig. Detta håller nu på att ändras efter att arkeologiska undersökningar av sentida torp har gett helt nya rön kring 1600-talet till det tidiga 1900-talets materiella kultur. Större vikt måste även läggas på att studera landskapsorganisationen kring torpen. Var åkerbruket den viktigaste inkomstkällan eller vilade torparnas ekonomi på inkomst från olika binäringar knutna till skogen och olika hantverk? Vid inventeringen var ett fokus att hitta lämningar efter t. ex lämningar efter järnframställning, men detta hittades inte. Det är av vikt att någon sorts dokumentation görs av torp som drabbas av exploatering. Det samma gäller för kvarnlämningar och andra sentida företeelser. Därmed inte sagt att allt behöver grävas upp, det finns andra sätt att dokumentera lämningar på.

Under utredningens gång var fokus att hitta lämningar efter lågteknisk järnframställning framträdande, men några sådana lämningar hittades inte. Avsaknaden av kolbottnar vittnar också om att vi befinner oss utanför den viktigaste järnframställningsbygderna.

Åtgärdsförslag

Länsmuseet och Södra Vindkraft har under arbetets gång haft en dialog och en samsyn om att intressekonflikterna mellan vindkraftsetableringar och kulturmiljö skall bli så få som möjliga. Fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar bidrar med information om landskapets historia, och utgör således viktiga informationsbärare i landskapet. Därför finns möjlighet att flytta kraftverken till områden där krockarna undviks helt eller delvis.

De problem som kan uppstå är i samband med vägdragningar där vissa passager i landskapet är att föredra framför andra av framkomlighetsskäl. Därför finns inom Utredningsområdet några få flaskhalsar där vi ämnar att hitta en så smidig lösning som möjligt

För att fornlämningarnas komplexitet skall tilvaratas på rätt sätt bör Länsstyrelsen avgränsa fornlämningsområde inom flera av utredningens delområden. Det är troligt att dessa i vissa fall kommer att sammanfalla med utredningens hänsynsområden. Det kan ibland vara svårt att hitta en distinkt avgränsning av en yttäckande

fornlämning såsom fossil åkermark eller boplatslägen.

I TABELLEN redogörs för de åtgärder som bör vidtas om fornlämning eller fornlämningsormådet berörs av exploateringsföretag. När det gäller fornlämningar utan synlig markering ovan mark, såsom boplatslämningar föreslår läns museet en utredning, etapp 2.

En etapp 2-utredning syftar till att ta reda på om fornlämning utan synlig markering ovan mark finns i området. Detta görs genom att matjorden avlägsnas med hjälp av grävmaskin, varefter strukturer som hårdrester eller stolphål kan upptäckas.

När det gäller områden som har registrerats som fornlämning gäller arkeologisk förundersökning. Förundersökningen syftar till att fastställa fornlämningens utbredning och karaktär och ligger till grund för den särskilda arkeologiska undersökningen som är sista steget i processen. I en arkeologisk undersökning grävs fornlämningen ut och dokumenteras.

I TABELLEN har även andra åtgärder föreslagits. Det handlar framför allt om övriga kulturhistoriska lämningar såsom torp, kvarnar och områden med fossil åkermark av yngre karaktär. Här är kanske inte en arkeologisk dokumentation genom grävning nödvändig, utan lämningarna kan dokumenteras genom en inmätning, en fotodokumentation eller genom att man ur historiska källor kompletterar kunskapen om torpet eller kvarnen.

När det gäller utredning etapp 2 och förundersökning är det länsstyrelsen som beslutar om dessa åtgärder. Vad gäller dokumentation på annat sätt sker detta genom överenskommelse med länsstyrelsen och exploatören om rimlig dokumentationsnivå.

TABELL. Tidigare kända och genom utredningen nytillkomna fornlämningar och övriga kultruhistoriska lämningar. I Tabellen har de fasta fornlämningarna markerats med ett R medan övrig kulturhistorisk lämningar har förkortats till Övrig.

Delområde Raä nr och Ny nr	Lämningstyp	Status	Beskrivning	Åtgärdsföslag om lämning en påvekas av exploateringsföretaget
DELOMRÅDE A				
Ny nr 1 MALMBÄCK SOCKEN	Fossil åkermark	Övrig kulturhistorisk lämning*	Inom ett 70 x 40 meter stort område är enstaka röjningsrösen belägna samt två röjda ytor. Troligen spår efter sentida odling.	Dokumentation*
Raä nr 249	Plats med tradition	Bevaknings- objekt	Liten bergshöjd på gränsen mellan byarna Rönnhult och Pustanäs vid namn Nasaret. Ingen ytterligare tradition kring platsen finns.	Ingen åtgärd
Raä nr 248	Lägenhets- bebyggelse	Övrig	Lämningar efter torpet Hulthagen. Husgrund med spismursröse, källargrund, enstaka odlingsrösen. Torpet finns belagd på kartor från 1875 och 1956, men inte på äldre kartor.	Dokumentation
DELOMRÅDE B				
Ny nr 2	Fossil åkermark	R Fast fornlämning*	Inom två topografiska avskilda delområden, på sammantaget ca 1 hektar finns ca 50 röjningsrösen samt flera välröjda ytor. I Området kan även lämningar efter boplatser finnas,	Boplatsläge: utredning, etapp 2 Fossil åkermark: förundersökning
Raä nr 371	Övrig bebyggelse	Övrig	Enligt lagaskifteskarta från 1865 fanns en ängslada på platsen	Ingen åtgärd
Raä nr 205	Kvarnlämning	Övrig	Lämningar efter kvarngrund på ömse sidor om bäcken och ca 40 m öster därom en damvall. Kvarnen är belagd i kartor från och med 1815.	Dokumentation
Raä nr 204	Kvarnlämning	Övrig	Norr om bäcken finns en kvarnlämning bestående av en kallmurad grund. Ca 25 m öster om grunden är antydning till damm och damvall. Kvarnen finns med i generalstabskartan från 1875.	Dokumentation
Ny nr 3	Fossil åkermark	Övrig	Inom ett 70 x 30 meter stort område finns ca 10 röjningsrösen av yngre karaktär och 10 av äldre karaktär. En sentida stenmur finns i området som ger intryck av att vara en sentida uppodling. Ingen bebyggelse eller odling i äldre kartor.	Dokumentation
Ny nr 4	Fossil åkermark	Övrig	Inom en mindre yta finns enstaka röjningsrösen av äldre karaktär samt två röjda ytor.	Dokumentation
Ny nr 5	Övrig bebyggelse	Övrig	Rester efter en byggnad i form av nerrasad och förmulnat timmer. Troligen en förvaringsbod eller djurskydd.	Ingen åtgärd
DELOMRÅDE C				
Raä nr 208	Lägenhets- bebyggelse	Övrig	Lämningar efter torpet Lövbäckshagen bestående av ladugårdsund, flera röjningsrösen, stenmurar och röjda ytor. Finns inte med på karta från Pustanäs år 1800, men väl på generalstabskartan från 1875.	Dokumentation

Delområde Raä nr och Ny nr	Lämningstyp	Status	Beskrivning	Åtgärdsförslag om lämning en påvekas av exploateringsföretaget
Ny nr 6/ Raä 209	Bebyggelse- och odlingsmiljö	R	Lämningarna efter de två torpen Hjortsfälla. Området utgör en unik välbevarad lämning efter två torp med bebyggelselämningar, odlingsmark och ängsmark, röjningsrösen och stenmurar. Det finns skäl att anta att en äldre bebyggelsefas finns under och i anslutning till lämningarna.	Förundersökning
Ny nr 7	Fossil åkermark	R	Inom en mindre yta finns ca 15 röjningsrösen av äldre karaktär samt minst två röjda ytor.	Förundersökning
Ny nr 8	Grav?	Bevaknings- objekt	Stensättning?, rund, 5 meter i diameter och 0,4 meter hög. Röjningsröseliknande i östra delen.	Utredning etapp 2
DELOMRÅDE D				
Ny nr 9/ raä 210	Lägenhets- bebyggelse	Övrig	Lämningar efter jordkällare och odlingsmark med röjningsrösen till torpet Åbo.	Dokumentation
Raä nr 211	Naturföreteelse med namn	Övrig	Genom frostsprängning har ett trappstegsformation bildats i berget. Området går under namnet Trolltrapporna.	En fråga för naturvården vilket värde denna geologiska formation har.
DELOMRÅDE E				
Ny nr 23 ALMESÅKRA SOCKEN	Fossil åkermark	R	Inom ett 150 x 75 meter stort område finns ca 80 röjningsrösen, en stensträng och enstensatt terrass. I den sydligaste delen ger röjningsrösen ett yngre intryck medan området i stort tyder på odling från medeltid/ tidig efterreformatorisk tid. Inom området kan bebyggelselämningar finnas..	Förundersökning. Huvuddelen av området ligger dock utanför exploateringsområdet
Ny nr 24	Röjningsröse	Övrig	Yngre karaktär. 5,5 meter i diameter och ca 0,6 meter högt. Kraftigt övermossat	Ingen åtgärd
Ny nr 25	Stensamlig övrig	Övrig	Övermossad kast bestående av lös packning av tämligen små stenar.	Ingen åtgärd
Raä 174	Täktområde	Övrig	Inom ett ca 40 x 15 meter stort område finns enligt lagaskifteskartan en lertäkt	Dokumentation
DELOMRÅDE F				
Raä nr 375 MALMBÄCK SOCKEN	Lägenhets- bebyggelse	Övrig	Torplämning inom ett 150x60 meter stort område (N-S). Enligt Lagaskifteskartan från 1909 är detta läget för torpet Ringsberg och dess odlingsmark.	Dokumentation
Ny nr 10	Fossil åkermark, hägnadsvall, boplatsläge samt grav?	R Bevaknings- objekt (graven)	Inom det avgränsade området finns ett fåtal röjningsrösen. I söder och väster avgränsas området av en murliknande hägnadsvall. Bra boplatsläge. Eventuell stensättning, 5,5 meter i diameter och 0,3 meter hög.	Boplatsläge: utredning, etapp 2 Övriga lämningar: förundersökning

Delområde Raä nr och Ny nr	Lämningstyp	Status	Beskrivning	Åtgärdsföslag om lämning en påvekas av exploateringsföretaget
Ny nr 11	Fossil åkermark	R	Ca 20 röjningsrösen av åldersomlig karaktär glest liggande i området. En 20 m lång enskiktad stensträng finns i områdets mellersta del. I området kan boplatslägen finnas.	Boplatsläge: Utredning, etapp 2 Övriga lämningar: förundersökning
Ny nr 12	Fossil åkermark	Övrig	Ca 5 säkra röjningsrösen påträffades i området som är så kraftigt skadat av hyggesplöjning att det är svårt att skilja röjningsrösen från naturliga stenansamlingar. Ytorna mellan rösena är totalt skadade.	Ingen åtgärd
Raä nr 280	Lägenhets- bebyggelse	Övrig	Lämningar efter torpet Digölshagen. Torpet och dess odlingsmark finns med på lagaskifteskartan över Falla från 1906.	Dokumentation
DELOMRÅDE G				
Ny nr 13 BRINGETOFTA SOCKEN	Fossil åkermark	R	De två röjningsröseområdena omfattar sammantaget ca 1,8 ha och avgränsas från varandra av ett sankare parti. Ca 150 röjningsrösen av äldre karaktär finns i området, varav några är gravliknande. Inom området finns lägen för eventuell boplat.	Boplatslägen: utredning, etapp 2 Övriga lämningar: förundersökning
DELOMRÅDE H				
Ny nr 14 ALMESÅKRA SOCKEN	Fossil åkermark	Övrig	Inom ett ca 160 x 30 meter stort område finns en röjd yta och tre röjningsrösen.	Ingen åtgärd
DELOMRÅDE I				INGA OBSERVATIONER
DELOMRÅDE J				
Raä nr 157 BRINGETOFTA SOCKEN	Lägenhets- bebyggelse	Övrig	Lämningar efter torpet Sjöstorp	Dokumentation
Ny nr 15	Fossil åkermark, hägnadsvallar, boplatslägen, gravar	R	Fossil åkermark i form av röjningsröseområde som täcker ca 5,5 hektar. Kraftigt övermossade röjningsrösen av ålderdomlig karaktär. Två hägnadsvallar 180 respektive 80 meter lång, 3-6 meter breda. Ett röse, 10 meter i diameter och 1,1 meter högt samt två runda stensättningar, 6 respektive 8 meter i diameter och 0,5-0,8 m höga. Läge för boplat speciellt inom områdets östra del.	Boplatslägen: utredning, etapp 2 Övriga lämningar: förundersökning
Ny nr 16	Fossil åkermark	R	Område med röjningsrösen, ca 1,1 hektar stort. Skammanhänger med ny nr 15, men områdena skiljs åt av sankare parti.	Förundersökning
Ny nr 17	Fossil åker	Övrig	Ett fåtal glest spridda sentida röjningsrösen på en ca 100 x 30 meter stor yta.	Enklare dokumentation
Raä nr 158	Lägenhets- bebyggelse	Övrig	Lämningar efter torpet Kupalyckan. Mycket diffusa spår kvar. Finns med på lagaskifteskartan från Klev år 1849	Ingen åtgärd

Delområde Raä nr och Ny nr	Lämningstyp	Status	Beskrivning	Åtgärdsföslag om lämning en påvekas av exploateringsföretaget
Ny nr 18	Lämning efter täktverksamhet	Övrig	Inom en ca 50 x 25 meter stor yta (N-S) finns lämningar efter stenbrottsverksamhet i form av en brottsyta i berghäll av gnejs samt ett stenvarp med avslag och kasserad sten.	Dokumentation
Raä 159	Lägenhets- bebyggelse	Övrig	Lämningar efter torpet Svenstorp. Husgrunder, källargrund och flera åkerytor med röjningsrösen kring finns kvar. Finns med på lagaskifteskartan från Klev år 1849.	Dokumentation
Ny nr 19	Fossil åkermark	R	Inom ett ca 0,6 hektar stort område finns ca 35 röjningsrösen av äldre karaktär. Mellan rösena finns röjda ytor. Här kan även finnas boplatslägen.	Boplatslägen: utredning, etapp 2 Fossil åkermark: förundersökning
Ny nr 20	Stenmurar	Övrig	Två stenmurar av ca 25 m längd. Ovanpå murarna har hägnader av trä stått.	Hänsyn
Ny nr 21	Fossil åkermark	R	Inom ett ca 0,7 hektar stort område finns ca 40 röjningsrösen av äldre karaktär samt ett antal röjda ytor.	Förundersökning
DELOMRÅDE K				
Ny nr 22	Fossil åkermark	Övrig	Inom ett ca 135 x 40 m stort område finns röjningsrösen och välavgränsade röjda ytor av yngre karaktär. Inget bebyggelse finns dock redovisad på platsen i äldre kartor. Dock hävdades en äldre åkeryta i närområdet ca 1950.	Dokumentation

Lagskydd och ärendegång

Lagskyddet för våra forn- och kulturlämningar regleras i Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Riksintresseområden, kulturhistoriskt värdefull bebyggelse och andra kulturlämningar omfattas också av Miljöbalken, Skogsvårdslagen och Plan- och bygglagen.

Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö (1 kap. 1 §). Så inleds Kulturminneslagen. Detta ansvar delas av alla, såväl enskilda som myndigheter. Fasta fornlämningar är skyddade enligt lag och till dessa räknas lämningar efter människors verksamhet som tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna (2 kap. 1 §). Det är förbjudet att utan tillstånd rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning (2 kap. 6 §).

Till lämningen hör också en skyddszon, ett så kallat fornlämningsområde som också omfattas av lagskyddet. Hur stor denna skyddszon är varierar från fall till fall och fastställs av länsstyrelsen. Anledningen till detta är att det ofta finns lämningar dolda under markytan intill den registrerade fornlämningen. Skyddszonen syftar också till att bevara upplevelsen av lämningen. Om en exploatering sker för nära inpå en skyddad lämning eller ett byggnadsminne kan upplevelsevärdet påverkas.

Vid inventering bedöms lämningarna som fast fornlämning eller övrig kulturhistorisk lämning. Dessa bedömningar är preliminära och kan omvärderas av länsstyrelsen eller Riksantikvarieämbetet. En lämning som är registrerad som en övrig kulturhistorisk lämning har ett svagare lagskydd. Men vid en ny bedömning kan den komma att klassas som fast fornlämning.

Den som på något sätt vill ändra en fast fornlämning måste ha länsstyrelsens tillstånd (2 kap. § 12). En lämplig rutin är därför att kontakta länsstyrelsen så snart en registrerad lämning berörs. Det är Länsstyrelsen i Jönköpings län som ansvarar för den regionala kulturmiljövården. Länsstyrelsen fattar beslut om åtgärder.

Kulturhistorisk förstudie

Kulturhistoriska förstudier används ofta som planeringsunderlag inför exploateringar som berör stora områden. De ger en övergripande kunskapsbild av kulturmiljö och landskap utifrån ett långt tidsperspektiv – från stenålder till nutid.

Utifrån arkiv- och litteraturstudier, kartanalys och fältbesiktning görs en karaktärisering av kulturmiljö och landskap i det aktuella området. Det kulturhistoriska planeringsunderlaget utgör en viktig del av planeringsprocessen och används bland annat i MKB-sammanhang. Förstudier omfattas dock inte av lagen, utan är frivilliga åtaganden.

Arkeologisk utredning

Om det finns indikationer på att en forn- eller kulturlämning berörs av en exploatering kan länsstyrelsen fatta beslut om en särskild arkeologisk utredning (2 kap. § 11). Den kan göras i två etapper. Etapp 1 avser arkiv- och kartstudier samt fältinventering i det aktuella området. Inom etapp 2 görs till exempel en sökschaktning med grävmaskin för att se om lämningar finns dolda under markytan. En arkeologisk utredning syftar endast till att klargöra om det finns lämningar inom den berörda ytan.

Arkeologisk förundersökning

Om utredningen visar att en lämning berörs kan länsstyrelsen besluta om en arkeologisk förundersökning (2 kap. § 12). Syftet med denna är att karaktärisera och avgränsa lämningen. Då tas också prover för t.ex. datering. Om en redan känd forn- eller kulturlämning berörs av exploatering kan länsstyrelsen besluta om en arkeologisk förundersökning utan att någon utredning behövs.

Arkeologisk undersökning

Utifrån förundersökningens resultat beslutar länsstyrelsen om en särskild arkeologisk undersökning behövs (2 kap. § 13). Då tas den fasta fornlämningen bort helt och hållet. Lämningen dokumenteras och kunskapen sparas därmed för framtiden. I särskilda fall kan en lämning, eller ett område med lämningar, bedömas ha så stora värden att den inte får tas bort.

Administrativa uppgifter

Länsstyrelsens tillstånd: 431-1657-09
Jönköpings läns museums dnr: 111/09
Beställare: Södra vindkraft AB
Fält- och rapportansvarig: Ådel V. Franzén
Fältarbetstid: November-december 2009
och april-juli 2010
Län: Jönköpings län
Kommun: Nässjö kommun
Socken: Almesåkra, Bringetofta och
Malmbäck socknar
Fastighetsbeteckning: Klappa, Falla, Hjärtsöla, Ulva-
hult, Fänningaryd m. fl.
Belägenhet: Ekonomiska kartans blad:
..... 6E 6e-g, 6E 5e-g.
Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Tryckta källor

Kulturminneslagen. SFS 1988:950.

Skogsvårdslagen 1979:429

PBL 1987:10 (Plan och bygglagen)

Vestbö-Franzén, Ådel . 2008. *Håll i hatten. Vindkraft på höglandets hjässa. Kulturhistorisk förstudie, del 1 och 2, inför planerad vindkraftspark vid Klappa, Almesåkra, Bringetofia och Malmbäcks socknar, Nässjö kommun, Jönköpings län.* Jönköpings läns museum. Arkeologisk rapport 2008:39. Efternamn, Initial. Tryckår. Titel. Förlagsort.

Arkiv

FMIS. Riksantikvarieämbetets digitala fornlämninsregister.

Kartunderlag

Digitala fastighetskartan

Arken: Lantmäteriets digitala databas över äldre lantmäteriakter:

Akter:

Klappa:

E76-31:1 Storskifte 1817. Gustav Esping

06-MAL-103 Laga skifte 1865. Th. Elfström och C.O von Gedda

Generalstabskartan. 1875. Blandet Nässjö J243-27-1

Ekonomisk karta 1954 6E 6e

(Övrigt äldre kartmaterial excerperades i samband med den kulturhistoriska förstudien och finns redovisat där).

Vindkraftsetableringarna vid Klappa, Falla och Klev sker i ett skog- och utmarksområde präglad av skiftande topografi och ett stort inslag av sankmarker. Få fornlämningar och andra kulturhistoriska lämningar fanns sedan tidigare registrerade i området. Den nu gjorda utredningen, etapp 1, visar en ny bild av utmarkens landskap. Här finns fossil åkermark, gravar från bornsålder och äldre järnålder samt välbevarade torpmiljöer från efterreformatorisk tid. Även de högsta delarna av det Småländska höglandet har varit hävdade och bebodda långt tillbaka i tiden.